

Tehnoredactare computerizată:
LILIANA DINCA

www.ispri.ro
www.librarie.ispri.ro

Stelian Neagoe

MAREA UNIRE ROMÂNEASCĂ

De la 1 Decembrie 1918

EDITURA
INSTITUTULUI DE ȘTIINȚE POLITICE
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE
„ION I. C. BRĂTIANU“

București, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEAGOE, STELIAN

Marea Unire Românească de la 1 decembrie 1918 / Stelian Neagoe. - București : Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale "Ion I.C. Brătianu", 2018

Index

ISBN 978-606-8656-64-9

94

LA ÎNCEPUT A FOST
RĂZBOIUL ÎNTREGIRII
NAȚIONAL-TERITORIALE
A
REGATULUI ROMÂNIEI

© INSTITUTUL DE ȘTIINȚE POLITICE
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE
„ION I. C. BRĂTIANU“

București – 6, B-dul Iuliu Maniu, nr. 1-3, România

Telefon: 021 316 9661

- Toma, Iorgu G. — 141.
Traian, Împăratul Imperiului Roman — 174,
186, 195, 214, 219.
Trofinov, Vladimir — 122.
Truppel, Victor — 122.
- Ungureanu, Emanoil — 86.
- Vaida Voievod, Alexandru — 17, 39, 50, 58, 74,
94, 120, 129, 150–163, 166, 184.
Vasinca, Toma — 187.
Vlad, Aurel — 94, 166.
Vuia, Traian — 147.
- Walko, Lajos — 72.
Wasilko, George — 122.
Wekerlé, Sándor — 164.
Wilhelm I, Împărat al Germaniei — 12.
Wilhelm II, Împărat al Germaniei — 19.
Wilson Woodrow Thomas, Președinte al Statelor Unite ale Americii — 171, 182, 191.
- Zamfirescu, Duiliu — 133.
Zottu, Alexandru — 22.

CUPRINS

MAREA UNIRE ROMÂNEASCĂ

LA ÎNCEPUT A FOST RĂZBOIUL ÎNTREGIRII NAȚIONAL-TERITORIALE A REGATULUI ROMÂNIEI	5
---	---

UNIREA CU ROMÂNIA A TRANSILVANIEI, BANATULUI, CRİŞANEI, SĂTMARULUI ȘI MARAMUREŞULUI	38
---	----

RATIFICAREA DE CĂTRE PARLAMENTUL ROMÂNIEI A ACTULUI MARII UNIRI DE LA 1 DECEMBRIE 1918	57
--	----

TRATATUL DE PACE DE LA TRIANON	71
--------------------------------------	----

ADEZIUNEA NAȚIONALITĂȚILOR CONLOCUITOARE LA MAREA UNIRE DIN 1918	82
--	----

DOCUMENTE ALE MARII UNIRI

MEMORIU	136
---------------	-----

ADRESĂ	142
--------------	-----

PROCES-VERBAL	145
---------------------	-----

DECLARAȚIE	148
------------------	-----

Respecțual cărți

DECLARAȚIE	
pentru valorificarea dreptului la autodeterminare a națiunii române, rostită de deputatul <i>Al. Vaida Voievod</i> , la 18 octombrie 1918, în Camera ungără din Budapesta	150
MANIFEST	
către națiunea română	165
NOTA ULTIMATIVĂ	
către Consiliul Național Ungar din Budapesta ...	168
COMUNICAT	170
MANIFEST	
către popoarele lumii	172
CONVOCARE	176
DISCURSUL	
lui <i>Stefan Cicio Pop</i> la Adunarea Națională de la Alba Iulia	179
RAPORTUL	
Comisiei de verificare a Credenționalelor	188
DISCURSUL	
lui <i>Gheorghe Pop de Băsești</i> la Adunarea Națională de la Alba Iulia	191
DISCURSUL	
lui <i>Vasile Goldiș</i> la Adunarea Națională de la Alba Iulia	193
REZOLUȚIE	202

DISCURSUL	
lui <i>Iuliu Maniu</i> la Adunarea Națională de la Alba Iulia	205
DISCURSUL	
lui <i>Josif Jumanca</i> la Adunarea Națională de la Alba Iulia	211
DISCURSUL	
PSS <i>Ioan I. Papp</i> la Adunarea Națională de la Alba Iulia	213
DISCURSUL	
PSS <i>Miron Cristea</i> în fața Marii Adunări Naționale de pe Câmpul lui Horea	219
DISCURSUL	
PSS <i>Iuliu Hossu</i> în fața Marii Adunări Naționale de pe Câmpul lui Horea	226
MOTIUNE	229
CUVÂNTARE	
cu ocazia înmânării <i>Actului Marii Uniri</i> Regelui <i>Ferdinand I</i> al României	231
RĂSPUNSUL	
Regelui României la primirea <i>Actului Marii Uniri</i> de la 1 Decembrie 1918....	234
ÎNALT DECRET REGAL	235
HOTĂRÂRE	
către poporul nostru	236
MOTIUNE	238

REZOLUȚIE	239
TRATATUL DE PACE CU AUSTRIA	240
TRATATUL DE PACE CU BULGARIA	240
TRATATUL DE PACE CU UNGARIA	241
Facsimile	243
Ilustrații	267
Indice – nume de persoane	309

15/28 august 1916. Trecerea Carpaților în Transilvania de către primele batalioane române.

După închetarea Războaielor Balcanice, și semnarea Tratatului de Pace de la București (1913), se putea spune că și conservatorii, prin Guvernul presidat de Titu Maiorescu, reușiseră să scrie o pagină frumoasă, memorabilă, în istoria națională, aidoma celei înscrise de liberali la anul 1877.

Guvernul de coaliție conservatoare — cu Titu Maiorescu, Take Ionescu, Alexandru Marghiloman și Nicolae Filipescu — păstrase o precară coeziune pe parcursul crizei prealabile și al Războaielor Balcanice. Odată obiectivul național și prestigiul internațional atinse, au reînceput neînțelegerile și guvernarea a eşuat. Șeful Partidului Conservator și al Guvernului, Titu Maiorescu, era chiar tentat să-și încheie mandatul în plină apoteoză, sigilată prin Conferința de Pace de la București. El s-a retras atât de la Președinția Consiliului de Miniștri, cât și din fruntea Partidului Conservator, acesta din urmă primind o conducere de trei lideri: Alexandru Marghiloman, Nicolae Filipescu, Ion Lahovari; apoi, de doi: Marghiloman și Filipescu.

În consecință, la 14 ianuarie 1914, Ion I. C. Brătianu a format un nou Guvern liberal, care avea să fie al Neutralității, al Războiului, al Unirii și al Păcii. În conformitate cu *Scrisoarea-Program* din septembrie 1913, Ion I. C. Brătianu a convocat Constituanta și a supus dezbatерii ei cele două proiecte de reforme democratice: agrară și electorală. Era acesta certificatul de in-

trare în mareea politică națională a Partidului Liberal revigorat cu infuzii social-democratice, modernizat și dinamizat de generația Tânără a lui Ionel Brătianu, care a sfârșit prin a se desprinde de politica oportunităților minore în care-o țărmurise bătrânul liberal ad-interim de serviciu, Dimitrie A. Sturdza.

După izbânzile de pe Dunăre și Balcani, care, în sensul ideii de unitate națională, erau și victorii repurtate față de Austro-Ungaria, România — Guvern și Rege — și-a îndreptat privirile tot mai atent spre vest și nord-vest, unde continuau să se afle sub asupriri străine milioane de români. Cu diferite prilejuri, Regele Carol I al României a protestat la Viena și la Budapesta. A solicitat intervenția mediată a Berlinului. Totul a rămas fără efect. Guvernul István Tisza de la Budapesta n-a renunțat la regimul de opresiune națională a românilor. Suveranul României a amenințat chiar cu refuzul de a pune în aplicare, în caz de război, dispozițiile Tratatului secret încheiat cu Puterile Centrale încă din anul 1883, dacă nu se vădește o ameliorare a condițiilor de viață națională a românilor din dubla Monarhie Austro-Ungară. De altfel, în România, exista un consens — de la Rege și prim-ministru, până la opinia publică și Opoziție — în privința românilor de peste munți, manifestări care mergeau de la sprijin material și moral, până la propaganda fățișă întru Unirea cu țara-mamă.

Pe plan extern, în perspectiva unor viitoare acțiuni unioniste, România a căutat să-și conso-

lideze legăturile cu toate țările din cadrul blocului balcanic, mai puțin cu Bulgaria, obsedată de gândul revanșei.

Imperiul Țarist, care își întărise influența în Balcani, cocheta intens cu România, artă diplomatică în care se evidențiau ministrul Afacerilor Străine, Serghei Sazonov, și noul ministru al Rusiei la București, Stanislav Poklevski-Koziell. Ei au reușit să măgulească orgoliul Regelui Carol I și să domolească neîncrederea lui Ion I. C. Brătianu în ruși, prin fastuoasa vizită a Țarului Nicolae al II-lea la Constanța, în zilele de 14-15 iunie 1914. Familiile imperială și regală, împreună cu sfetnicii lor politici și diplomatici, vor fi având în vedere oarece planuri matrimoniale (eventuală căsătorie a Prințepelui Carol al României cu Marea Ducesă Olga a Rusiei) însă, cu siguranță că s-a discutat și politică.

Imperatorul tuturor Rusiilor știa că Austro-Ungaria luase apărare Bulgariei în timpul Războielor Balcanice, iar Germania nu schițase aproape niciun gest de sprijinire a României cu prilejul acelorași războaie de peste Dunăre. Era deci interesat să constate dacă, în caz de război european, România va ține cu tot dinadinsul să execute clauzele Tratatului său secret cu Puterile Centrale.

Premierul Ion I. C. Brătianu a răspuns că, în adevăr, raporturile României cu Austro-Ungaria nu erau tocmai cordiale, mai cu seamă din cauza răului tratament la care erau supuși români din Monarhia bicefală, însă, în eventualitatea unui atac armat rusesc asupra austro-ungurilor, „Sta-

tul român va ține seama de interesele sale și de nevoie de a nu se îngădui sfârșîmarea Serbiei“.¹ Era exact ceea ce voia să audă șeful diplomației ruse, Serghei Sazonov, care mai apoi a fost invitat la București; ministrul rus și premierul român s-au aventurat atunci chiar într-o scurtă excursie peste granița transilvană.

Simbolic, la Constanța, Țarului Nicolae al II-lea i-a fost conferită onorific comanda Regimenterului de Roșiori care ocupase Silistra în al doilea Război Balcanic.

Tot cam pe atunci, la 28 iunie 1914, a fost săvârșit atentatul de la Sarajevo, asupra Prințului Moștenitor Franz Ferdinand de Habsburg (care mergea să asiste la manevrele militare din regiune) și asupra soției sale morganatic Sofia. Impresiile produse de actul criminal din capitala Bosniei-Herțegovina au fost colosale, însă drapate de sentimente amestecate. Compasiunea față de victime și veștejirea metodei de luptă prin eliminarea fizică a adversarului — au manifestat români de pretutindeni. În Ungaria se înregistra satisfacția pentru dispariția unui virtual Împărat și Rege al Austro-Ungariei care nu se ilustrase prin vreo afecțiune față de unguri; dimpotrivă! Serbia nu revendica pentru cauza sa națională persoana atentatorului Gavrilo Princip. Atentatul, petrecându-se în ziua de Vidovdan, comemorarea bătăliei de la Kossovopolje (Câm-

¹ *Une livre noir, Diplomatie d'avant-guerre, d'après des documents des Archives russes*, II, Paris, 1920, p. 380.

pia Mierlei) din 1389, sărbii au interpretat asasinarul politic ca pe o sfidare față de istoria lor națională.¹

Bătrânul Împărat Franz Joseph, plăcuit de nerăbdarea Tânărului Principe Moștenitor de a-l înlocui la Tron, mai-mai că s-a bucurat și a văzut în întâmplarea de la Sarajevo o izbăvire. Prima reacție a imperialilor de la Viena n-a fost deloc belicoasă. Mai degrabă calmă, cerând ajutorul Berlinului ca în viitor România să renunțe la prietenia cu Serbia, și mai bine să se apropie de Bulgaria și de Turcia.

Abia după câteva zile s-a răzgândit Austro-Ungaria, hotărând să facă responsabilă întreaga Serbia, împreună cu Guvernul ei, de crima singularului școlar bosniac. Se pretindea, acum, că Belgradul să recunoască solemn și să-și însușească complicitatea (nedorită) la crimă, să lase libertatea poliției austro-ungare de a face investigațiile de rigoare la față locului. Refuzul legitim al Serbiei a constituit pentru Austro-Ungaria pretextul de a declanșa războiul, care, date fiind sistemele de alianțe internaționale, a devenit repede european, iar după puțină vreme chiar mondial.

România a intervenit la Berlin pentru a domoli zelul războinic al Austro-Ungariei. N-a reușit. Viena și Budapesta au reacționat în mod de-a dreptul ciudat. Văzând că nu pot desprinde România din alianța cu Serbia, au intrat în tratative

¹ Biblioteca Academiei Române, Arhiva Istorică, fond X, dosar nr. 162, ff. 29-34.

cu Bulgaria, căreia îi promiteau anularea Tratatului de Pace de la București (1913).

Imediat după ce a declarat, la 28 iulie 1914, război Serbiei, Austro-Ungaria a solicitat Regelui Carol I al României și Guvernului său să o urmeze pe fronturile de luptă, potrivit, chipurile, prevederilor Tratatului secret de la 1883 (reînnoit cu un an în urmă, 1913). Cu toate insistențele Împăratului Franz Joseph, căruia i s-a alăturat și Împăratul Wilhelm al Germaniei, România n-a comis greșeala de a intra în război.

Aflată în primejdie, Serbia ceruse ajutor din partea Țarului Nicolae al II-lea, însă, pravoslavnică Rusie nu era cu totul pregătită pentru război. România era interesată în menținerea unei Serbie unite și puternice, ceea ce reprezenta un sprijin real în fața amenințărilor revanșiste și rezisioniste ale bulgarilor.

„Centralii“ (Austro-Ungaria și Germania) au mers la un moment dat până acolo cu propunerile avansate României, încât îi acordau cu mărinimie „o bucătică“ din Serbia amputată, iar la răsărit — Basarabia.¹ De fapt, România era socotită cheia de boltă în acel război ce se prefigura ca european, pe când Marile Puteri l-ar fi dorit localizat, regionalizat, din nou, în Balcani. De aici atenția ce i se dădea și tentațiile cu care era momită.

Deocamdată, nici Rusia, vecină cu România și componentă a Antantei (cu Franța și Anglia),

¹ Cf. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol X, *Întregitorii*, București, 1939, p. 341.

nu făcea oferte prea sigure. Erau fraze măgulitoare de invitare a României „să participe la cauza comună“, că doar nu putea „să renunțe de la ea însăși la realizarea idealului ei național“. Abia la 23 iunie 1914 se vorbea de „posibilitatea unor căștiguri pentru România, dacă ia parte cu noi într-un război contra Austriei“; mai lămurit se spunea: „Suntem gata să considerăm anexarea Ardealului la România“.¹

Ministrul Franței la București, Camille Blondel, era de părere, în iulie 1914, că „Rusia ar fi fost dispusă să repare greșeala din 1878“. Știind că Austro-Ungaria „oferea“ României Basarabia, ministrul Franței îndemna Guvernul român să-și apropie pentru o vreme condiția neutralității față de conflagrația abia dezlănțuită.²

Puterilor Centrale, premierul român Brătianu le argumenta refuzul de a le însobi în război prin faptul că acestea nu încheiaseră niciun tratat solid cu Bulgaria, care era o permanentă amenințare în coasta sudică a României. În toate cazurile, însă, o apropiere de Austro-Ungaria era nepopulară în România, mai cu seamă din cauza nerezolvatei probleme naționale a românilor din Monarhie.

Regele Carol I, aflat într-o situație extrem de delicată — a executat dispozițiile Tratatului secret încheiat cu Puterile Centrale, împotriva

¹ *Documents diplomatiques secrets russes (1914-1917)*, vol. IV, Paris, 1928, pp. 167-168.

² *Documents diplomatique français (1871-1914)*, 3-e série (1911-1914), XI, Paris, 1929, p. 196.

currentului opiniei publice din țară — a convocat Consiliul de Coroană la Castelul Peleș din Sinaia, în ziua de 3 august 1914. Ne amintim din istorie că un asemenea for consultativ întrunise Domnitorul Carol și la începutul lunii aprilie 1877, spre a hotărî asupra Convenției politice și militare româno-ruse.

De data aceasta, Regele Carol I a cerut, mai mult de formă, intrarea României în război alături de Puterile Centrale, în conformitate cu Tratatul secret pe care acum, întâia oară, îl depunea pe masa Consiliului de Coroană. Numai că acel Tratat era ținut să fie respectat în situația atacului provocat (*casus foederis*), ceea ce nu era cazul în conflictul pornit de Austro-Ungaria contra Serbiei. Regele Carol I era într-un fel indemnătat, inclinat, să aleagă calea neutralității, dar, ca să salveze aparențele, vis-à-vis de imputările ce-i vor fi făcute de la Berlin și de la Viena, a legat decizia României de cea a Italiei; în plin Consiliu, a fost regizată aducerea pe tavă a telegramelor agentilor internaționale de presă prin care se anunța că Italia își declarase neutralitatea față de războiul european.

În Consiliul de Coroană doar Petre P. Carp a cuvântat pe coarda războiului imediat alături de Puterile Centrale, dezvoltând mai vechea sa teorie privind impactul dintre germanism și slavism, în care situație România avea rolul de a ajuta la împiedicarea expansiunii slave. Toți ceilalți participanți la Consiliul de Coroană — de la șefii conservatori de toate nuanțele, la membrii Guvernului și președinții Corpurilor Legiuitoare — s-au pronunțat pentru menținerea neutrali-

tății (armate) a României. Monarhul s-a supus hotărârii majoritare: „Sunt Rege constituțional și nu voi declara eu singur războiul“.¹

După declararea oficială a neutralității României, Austro-Ungaria a intensificat acțiunile sale diplomatice la Sofia și la Istanbul. Bulgarii încă mai șovăiau, de teamă să nu fie pedepsiți prea aspru de fratele slav mai mare de la Petersburg. Turcia a acceptat cooperarea cu „Centralii“ și a început să bombardeze Odessa de pe Mare, nutrindu-se speranța că aşa se va hotărî și România să intre în acțiune alături de Puterile Centrale.

Imperiul Țarist făcea încă un joc dublu. Recunoștea României dreptul asupra Transilvaniei (pe care s-o cucerească singură!), în schimb România să cedeze Bulgariei anexiunea Cadrilaterului din 1913. La rândul lor, bulgarii — ajunși la preț — se codeau să se angajeze că nu vor ataca România, dacă aceasta nu le ceda și alte teritorii în Dobrogea...

Războiul european își urma cursul implacabil. Armatele rusești ajunseseră în Bucovina și Petersburgul promitea României „partea etnografică“ a acestei provincii istorice. Austro-germanii plusau și ei pentru România: Basarabia, Odessa, iar ... în 20 de ani „ar fi putut să revină și Ardealul la Regatul României“.²

¹ Alexandru Marghiloman, *Note Politice*, vol. I, ediție Stelian Neagoe, București, 1993, p. 162; I. G. Duca, *Memorii*, vol. I, ediție Stelian Neagoe, București, 1992, p. 65.

² *Documents diplomatiques secrets russes*, vol VII, pp. 173-175.

La 18 septembrie 1914 s-a reușit încheierea unei înțelegeri rusu-române — prin schimbul de note între ministrul Afacerilor Străine, Serghei Saznov, și ministrul român la Petersburg, Constantin Diamandi. Pentru o neutralitate prietenescă, se permitea „ocuparea de către oștile României a Ardealului întreg, rămânând ca, pe motive de etnografie, să se împartă nu numai Bucovina cu Rusia, dar și Banatul cu Serbia“. Ca și la 1877, se garanta integritatea teritorială a României de la acea dată, împreună cu „dreptul de a-și anexa, când va credea, părțile din Monarhia Austro-Ungară locuite de români“.¹ Înțelegerea rusu-română era perfectată și în numele Franței, al Angliei.

Prin acel acord secret, România nu se angaja cu nimic (deocamdată). Prim-ministrul Brătianu era, deci, slobod să trateze pe mai departe cu ambele tabere beligerante. El prevedea prelungirea conflictului ce devenise mondial și voia să obțină cât mai multe foloase bine garantate pentru România. În fond, toate Statele procedau aşa. Puterile Centrale făceau avansuri României, dar și Bulgariei. Antanta oferea și ea libertatea României de a-și revendica orice teritorii, dar cu condiția de a și le cucerii singuri. Pregnant, însă, ieșea în evidență patima oarbă a Austro-Ungariei de a desființa pur și simplu Statul sărb.

Și cu Italia a încheiat România două înțelegeri secrete. Tratatul din 24 ianuarie 1915 prevedea ca România și Italia să se apere în comun în caz de agresiune din partea Austro-Ungariei.

¹ Maurice Paléoloque, *Însemnări*, în *La Russie des Tzars pendant la Grande Guerre*, I, 1925, pp. 61-62.

Intensificându-și preocupările față de soarta românilor din Monarhie, Brătianu s-a folosit de misiunea lui Constantin Stere în Ardeal, pentru a media noile discuții între Guvernul István Tisza și liderii Partidului Național Român. Dar István Tisza nu numai că se dovedea cu totul ne-cooperant, dar umbla și după desființarea Tratatului de la București (1913), România urmând să primească „drept compensație Bucovina de Jos“.

A stăruit și Berlinul pe lângă Tisza pentru a intra în tratative cu Al. Vaida Voievod, Aurel Popovici și Iuliu Maniu. Premierul ungur s-a arătat la fel de intransigent, declarând că nu recunoaște existența unei chestiuni românești, întrucât Statul ungar este intangibil. Când feldmareșalul german Hindenburg a obținut răsunătoarele victorii asupra rușilor la lacurile mazuriene, Tisza a devenit de-a dreptul intratabil. „Megalomanilor“ din România — cum se exprima el — „le oferea ceva tot acolo în Bucovina“, însă, cu condiția intrării imediate în război alături de „Centrali“.¹

Contextul politic în România era complex. Regele Carol I se gândeau la o nouă convocare a Consiliului de Coroană. N-a mai apucat și acest supliciu. Astfel că moartea, întâmplată la 28 septembrie 1914, a venit ca o ușurare. A murit subit de bătrânețe și de prea grea povară. Odată cu dispariția Regelui Carol I, viața politică ro-

¹ Gray Tisza István össes munkái, Budapest, 1924, pp. 5, 54, 116.